

Ө. Сейсенқұлұлы

Орталық ұлттар баспасы, Қытай, Бейжің қ.
e-mail: omirjan6821@gmail.com

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ ҚЫТАЙ ТІЛІНЕ АУДАРЫЛУ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ АУДАРЫЛУЫ

Көркем аударма тілді байытып, ұқсамаған ойлардың тоғысуына көмектеседі. Оқырмандар әртүрлі елдер мен этностардың әдеби шығармалары арқылы басқа шетел мәдениеттерімен танысады, түрлі елдердің әдеби шығармаларының аудармаларын оқу арқылы қоғамдағы әртүрлі топтар арасындағы өзара түсіністікке және әртүрлі құндылықтарды өзара бөлісуге жәрдемдеседі.

Елдер арасындағы мәдени алмасулар мен адамдар арасындағы байланыстарды ілгерілетуде, адамдардың ортақ және әмбебап мәселелерін, кейбір адамдардың ерекше тәжірибелерін сезінуде көркем аударма маңызды рөл атқарады. Бұл мақалада қазақ әдебиетінің қытай тіліне аударылу жағдайы туралы тоқталамыз. Қазақ әдебиетінің қытай тіліне аударылуын мәдениет зор төңкерісінен бұрын, мәдениет зор төңкерісінен кейін және тәуелсіз Қазақстан әдебиетінің аударылуы дәуірлерге бөлініп, қысқаша сұрыпталып, жинақталады. Сондай-ақ Абай шығармаларының аударылуы, Абай туралы ғылыми зерттеулер туралы да ой толғай кетеміз.

Түйін сөздер: Қазақстан әдебиеті, көркем аударма, қытай тіліндегі аударма, Абай шығармаларының аудармасы.

Wumuerjiang Saishanhuli

Publishing House of Minority Nationalities, China, Beijing
e-mail: omirjan6821@gmail.com

The state of translation of Kazakh literature into Chinese and Translation of Abai's works into Chinese

Translation of literary works enriches the language and helps to connect dissimilar ideas. Readers get acquainted with other foreign cultures through literary works of different countries and ethnic groups, and by reading translations of literary works of different countries, they promote mutual understanding and sharing of different values between different groups in society.

Literary translation plays an important role in the promotion of cultural exchanges between countries and people-to-people contacts, in making people aware of common and universal problems and special experiences of some people. In this article, we will focus on the state of translation of Kazakh literature into Chinese. The translation of Kazakh literature into Chinese before the Great Cultural Revolution, after the Great Cultural Revolution, and the translation of the literature of independent Kazakhstan is divided into eras, briefly sorted and collected. We will also think about the translation of Abai's works and scientific research about Abai.

Key words: Literature of Kazakhstan, translation of literary works, translation into Chinese, translation of Abay's works.

О. Сейсенқұл

Издательство национальных меньшинств, Китай, г. Пекин
e-mail: omirjan6821@gmail.com

Состояние перевода казахской литературы на китайский и перевод произведений Абая на китайский язык

Перевод литературных произведений обогащает язык и помогает связать разнородные идеи. Читатели знакомятся с другими иностранными культурами через литературные произведения разных стран и этнических групп, а читая переводы литературных произведений разных стран, способствуют взаимопониманию и разделению разных ценностей между разными группами общества.

Художественный перевод играет важную роль в содействии культурному обмену между странами и контактам между людьми, в ознакомлении людей с общими и общечеловеческими проблемами и особым опытом некоторых людей. В данной статье мы остановимся на состоянии

перевода казахской литературы на китайский язык. Переводы казахской литературы на китайский язык до Великой культурной революции, после Великой культурной революции и перевода литературы независимого Казахстана разделены на эпохи, кратко разобраны и собраны. Мы также подумаем о переводе произведений Абая и научных изысканий об Абаяе.

Ключевые слова: литература Казахстана, перевод художественных произведений, перевод на китайский язык, перевод произведений Абая.

Кіріспе

Көркем аударманың маңызды рөл атқаруының себебі – кез келген әдеби шығарманың ұлтаралық таралуы көркем аудармадан тыс қалмайды. Егер тамаша әдеби шығарма өзінің бастапқы тілдік ерекшеліктерін, әдеби мағынасы мен құрылымдық ерекшеліктерін жоғалтпай басқа тілдерге аударылуы керек болса, көркем аудармамен айналысатын ғалымдар бір мезгілде екі қабілетке ие болуы керек: бір жағынан, аударылатын әдеби шығармалардың идеялық коннотациясын толық түсінуі керек. Екінші жағынан, шығарма енгізілген елдің мәдени ортасын толық түсініп, түпнұсқаның идеялық мазмұнын толық жеткізе білу қажет. Мәдени алмасусыз адамдар арасындағы байланыс кемелді болмайды, ал мәдени алмасу әдеби алмасуды қажет етеді. Мәдени алмасулар мен адамдар арасындағы байланыстарды дамытуда, адамдардың ортақ және көкейтесті мәселелерін, кейбір адамдардың ерекше тәжірибелерін сезінуде көркем аударма маңызды рөл атқарады. көркем аударма тілді байытып, ұқсамаған ойлардың тоғысуына ықпал етеді. оқырмандар әртүрлі халықтардың әдеби шығармалары арқылы басқа шетел мәдениеттерімен танысады, әр халықтың әдеби шығармаларының аудармасын оқу арқылы қоғамдағы әртүрлі топтар арасындағы өзара түсіністікке және әртүрлі құндылықтарды өзара бөлісуге қызмет етеді. Абай шығармаларындағы аударманың (асы нұсқасы мен қытай тілдеріндегі аудармаларын) салыстырмалы сипаттамасын беру – когнитивтік лингвистика мен аударматанудың өзекті мәселелерінің бірі. Қазақ әдебиетін аудару, таныстыру және басып шығару екі халық арасындағы терең Рухани алмасудың маңызды тасымалдаушысы (Zhāng jīn, 1: 156).

Қазақстан Қытайдың жақын көршісі және «Жібек жолы экономикалық белдеуі» бойындағы маңызды мемлекет.(Xiàlǐfǔ hǎn·ābù dá lì , 2 : 576) Қытайдағы қазақ әдебиетінің таралуы мен қабылдануын коммуникация тұрғысынан зерттеу екі мәдениеттің байланысы мен түсінігін жақсарту түсудің негізі.

Абай Құнанбайұлы мұрасының қытай халқына танылуының сан тарам жолдарын анықтап, қытай тіліндегі аударма нұсқаларын талқылап, ұлы ақын шығармашылығының сол елдегі қазақ ұлттық руханиятының өркен жаюына қосқан үлесі жан-жақты сараланып, Абай шығармашылығының аударылуы мен насихатталу кезеңдері, Абай мұрасы арқылы екі елдегі қазақ ұлтының рухани сабақтастығының тарихи тамырластығын айқындау арқылы ұлттық бірлікке, рухани тұтастыққа жету жолдары бағаланып, олардың өзге ел санасына қалай жеткендігі, қалай қабылданғандығы жайлы зерттеу жұмыстары жүргізілді.

Материалдар мен әдістері Зерттеу әдістері

Мақаланың зерттеу әдістері аударма теориясы мен практикасына тікелей сүйенеді. Аудармадағы баламалылықты анықтау, түпнұсқа мен аударма нұсқаларын салыстыру әдістері, салғастыру тәсілдері қолданылды. Ақынның түпнұсқасы мен аударма мәтіндерді концептуалды-салыстырмалы түрде талдау, аудармаларды жүйелеу жүргізілді.

1. Қазақ әдебиетінің қытай тіліне аударылуын мәдениет зор төңкерісінен бұрын, мәдениет зор төңкерісінен кейін және тәуелсіз Қазақстан әдебиетінің аударылуы дәуірлерге бөлініп, қысқаша сұрыпталып, жинақталады.

2. Абай шығармаларының аударылу, насихатталу жолдарына талдау жасау.

3. Баспасөз беттерінде жарық көрген қытайдағы абайтанушылардың зерттеу еңбектерін сараптау.

Материалға сипаттама

Қытайдағы қазақ әдебиетінің таралуының ұлтаралық, тіларалық және мәдениетаралық сипаттары бар. Шетел әдебиетін аудару – басқа халықтың рухани байлығынан нәр алу. Қазақ әдебиетінің қытай тіліне аударылуы қытай мен Қазақстан арасындағы мәдени алмасуларды көрсете алады. Сондай-ақ ол салыстырмалы әдебиеттің құндылығын көрсетеді.

Қытайда Қазақстан әдебиетіне әлеуметтану, коммуникация, әдебиетті бағалау, философия, көркем аударма түрғыларынан түрлі зерттеулер жүргізілуде [Lixinxian, 2014:318]. Қазақ әдебиетінің қытайдағы аударылу жағдайы, оның әсерлері туралы қытайдың академиялық әдебиеттерін, шетел әдебиеттерін, диссертацияларын, газеттерін, конференцияларын, жылнамаларын, анықтамалықтарын және басқа да ресурстарды отандық және шетелдегі оқырмандар үшін бірінғай іздеу, бірінғай навигация, онлайн оқу және жүктеп алу қызметтерін ұсынатын CNKI Knowledge Discovery Network платформа-сында қазақ әдебиеті, қазақ әдебиетінің әсері, аударылуы сияқты әр түрлі тақырыпта үш жүзге тарта ғылыми мақала табылады, оның отыздан астамы диссертациялық еңбектер.

Абай Құнанбайұлының шығармалары жайлы ҚХР-да баспасөз беттерінде жарық көрген еңбектер, қытайдағы Абайтанушы, аудармашы Қабай мырзаның аудармалары қарастырылды. Негізгі танымдық көз ретінде әдебиетшілер, тарихшылар, әлеуметтанушылар, мәдениеттанушылар, саясаттанушылар, философтардың зерттеулері мен осы түрғыда жазылған тақырыптар мен байланысты ақпарат көздеріндегі деректер алынды. Салыстырмалы талдау әдісі зерттеу пәнін аша түсуге мүмкіндік берді.

Талқылануы

Абдіхамит қатарлылардың «Кенес Одағы кезеңіндегі қазақ әдебиетінің қытай-қазақ әдебиетіне әсері» атты мақалалары, Зерттеудің басқы бөлігін Қабайдың «Абай және Абай шығармалары»(1987), Дәулетқан Әбдібектің «Өзіміздің Қабай»(2015), Су Жоушиоң мен Әкбар Мәжитұлының «Абай ғақлиялары»(2000), Әуелхан Қалиұлының «Абай поэзиясы Қытайда» (1995), Әбділдабек Ақыштайұлының «Абай туралы естегілер»(1995), Маманұлы Ж. «Әсет Найманбайұлы»(2003) сынды еңбектеріне ерекше назар аударылды. Қазақстан әдебиетінің қытай тіліне аударылуына Шяуудың «Төлен Әбдіковтің шығармалары мысал ретінде зерттелген тәуелсіз қазақстанның ұлттық болмысының әдебиетте бейнеленуі туралы» мақаласы, «бір жол, бір белдеу» бойындағы елдердің әдеби дипломатиясы – Қазақстан-Қытай арасында», «Мағжан Жұмабаев және Қазақ әдебиетінің негізі» атты Уаң Шяуудың мақаласы, Мың Яудыңның «Кенес Одағы кезіндегі Қазақстан әдебиеті – Кеңес әдебиетін зерттеудің маңызды

бөлегі» мақаласы, Шөріпқан Абділдаұлының «Қазақстан әдебиетінің қытай тіліне аударылу жағдайы» атты мақалалары біздің зерттеу тақырыбымызға қатысты мәліметтермен қамдады.

Қабай – «Бар өмірімді Абайға арнадым» деп өзі айтқандай, Абайды өте ұзақ жыл зерттеген ғалым. Қабай өзінің зерттеу еңбектерінде Абай шығармашылығының биік болмысынан ой қозғайды. Оны тарқатып талдау, кеңінен қарастыру – біздің зерттеу еңбегіміздің басты бағытының бірі.

Әуелхан Қалиұлы «Абай поэзиясы Қытайда» атты еңбегінде, Абайды өзіне ұстаз тұтып, ақын поэзиясынан дәстүр алған қытайдағы қазақ ақын-жазушыларына кеңінен тоқталады. Солардың ішінде Таңжарық Жолдыұлы поэзиясының Абай дәстүрімен тығыз байланыстылығына айрықша назар аударады. Маманұлы Жұмаділдің «Әсет Найманбайұлы» атты зерттеу еңбегінде автор Абайдың төл шәкірттерінің бірі Әсет Найманбайұлы шығармашылығының Абай поэзиясымен үндестік табуының қыр-сырына терең талдау жасайды.

Дерек көздерінің тағы бір толыққанды тобын Абай туралы жазылған қытай тіліндегі еңбектер толықтырды. Сонымен бірге мерзімді баспасөз беттерінде, бұқаралық ақпарат құралдарында, оның ішінде интернет желісінде жарық көрген материалдарды да молынан пайдаландық.

Зерттеу нәтижесі

Қазақ әдебиетінің Қытай тіліне аударылу жағдайы:

1. қазақ әдебиетінің мәдениет зор төңкерісінен бұрынғы аударылуы

Төртінші май қозғалысынан (1919-1954) кейінгі кезең Қытай аударма тарихындағы әйгілі аударма өрлеуінің бірі болды. Осы кезден Қытай халық республикасы (жаңа Қытай) құрылғанының алды-артына дейінгі жиырма жылға тарта уақыт арасында шетел әдебиетінің аударылуы Қытайда ауқымды болды, соның арасында қазақ әдебиеті де көптеп аударылды. (Dōu xiáng guī.6: 456)

Қазақ әдебиеті 1940-1950 жылдардың өзінде-ақ Қытай тіліне аударылып, қытай тілді оқырмандарға жол тартты. Ол тұста, қазақ авторларының шығармалары кеңес әдебиетінің бір бөлігі ретінде қаралып, Қытай тіліне аударыла бастаған. Мәселен, 1940-1950 жылдар арасында «Поэзия алыбы» атанған Жамбыл

Жабаевтың көптеген танымал поэтикалық шығармалары Қытай тіліне аударылып, жарық көрді. 1948 жылы Шанхай замана басылымы баспасынан жарық көрген «Кеңес Одағының Ұлы Отан соғысы антологиясы» атты жинақта «ПЕСНЯ О НАРКОМЕ ОБОРОНЫ» сияқты бір қанша өлеңдері орысшадан Қытай тіліне аударылып жарияланған. Қытай халық республикасы (жаңа Қытай) құрылғаннан кейін Жамбыл Жабаевтың өлеңдері 1953-жылы Шанхай қаласындағы мәдени жұмыс агенттігі басып таратқан «Бейбітшілік туы» сынды ықпалды басылымдарда жарияланған. Жамбыл Жабаевтың басқа да өлеңдерін Қытайдың атақты шетел әдебиетін танушы ғалымы және аудармашы Гі Баучуан мырза аударған. Аудармашының «Мен жүз жасар терекпін» дейтін Жамбыл Жабаевтың өлеңінің аудармасы қамтылған таңдамалы аудармалар жинағы, кейінірек, 1982 жылы Сычуан халық баспасында кітап болып жарияланды. Бұдан сырт, 1951 және 1955 жылдары Қытайдың «Мәдени өмір» баспасы мен Шанхай әдебиет және өнер баспасы Жамбыл Жабаевтың «Сталин шақырғанда» атты жыр жинағын (аударған Ша жиын) шығарды (Wén jì dōng. 7: 206).

1950 жылдары қазақ әдебиетінің негізін салушы ретінде, Мұхтар Әуезов, Сәбит Мұқанов, Ғабиден Мұстафин сияқты жазушылардың шығармалары ілгерінді-кейінді Қытай тіліне аударылды және баспадан жарық көрді. 1954 жылы Жастар мен өрендер баспасынан қазақтың белгілі жазушысы Сәбит Мұқановтың «Өмір мектебі» романы Сун Кэжэ мырзаның аудармасымен жарық көрді. 1958 жылы Халық әдебиеті баспасынан Юань Вижау аударған Сабит Мұқановтың таңдамалы «Елсіз жерде» кітабы жарық көрді. Ғабит Мұстафиннің «Миллионер» романының Қытай тіліндегі бірнеше ұқсамаған аудармасы бар, біреуі 1953 жылы Дәуір баспасында жарық көрген, аудармашысы Ду Лян, екіншісі 1953 жылы Халық әдебиеті баспасынан басылып шықты, аудармашысы Лиң Шан. Жоғарғы екі нұсқасы да орыс тілінен Қытай тіліне аударылған, ал, ағылшын тіліндегі нұсқасынан Қытай тіліне аударған Фаң Зының аударма нұсқасының тақырыбы «Ашық күн» деп алынып, 1951 жылы, 1952 жылы сауыр айында және қараша айында жаңа әдебиет-көркем-өнер баспасынан үш рет қайта басылып шықса, Фаң Зының аудармасының үшінші басылымы негізінде, 1953 жылы атақты аудармашы Шы Иың мырза қайталай өндеп, жүз жаңа кітап баспасынан екі рет басып таратады.

1955 жылы Шанхайдан шығатын әйгілі «Аударма» журналында Абайдың «Ескендір» Дастаны Қабай аудармасы арқылы басылды. (Zhèng zhèndōng.8: 746) Сол жылы бұл журналда Мұхтар Әуезовтің «Абайдың Халықтығы және реализмі» очеркі мен Фэтисовтың «Абай туралы» мақаласы Сун Байдың аудармасымен жарияланады.

Бұдан сырт, 1954 жылы Жастар мен өрендер баспасынан Чян жуйнсың аудармасымен «Қазақ халық ертегілері» атты қыстырма суретті халық ертегілерінің жинағы шығады. 1976 жылы Гонконг Рышиын баспасы осы кітапты әлем халық ертегілері сериясымен қайта бастырып таратады. Ақын, ғалым Әбділда Тәжібаевтің «Жамбыл» Атты кино сенариын Мей вын аударып, «Өнер» баспасынан 1956 жылы жарық көреді. Жазушы Есенберлиннің «Адам туралы әні» де Қытай тіліне аударылып, 1958-жылы Шыңжаң халық баспасынан жарық көрді. 1959 жылы Байхуа әдебиет және өнер баспасынан Жоу Тон және т.б. аударған «Қазақ халық ертегілері» кітабын шығарды.

«Мәдениет төңкерісі» кезінде белгілі себептерге байланысты Қытайдағы шетел әдебиеті мен өнеріне қатысты аударма, таныстыру және зерттеу жұмыстары дерлік тоқтап қалды, ал Қазақстандағы әдебиет пен өнерге қатысты аударма, кіріспе және зерттеу жұмыстары да осы аралықта үзілді.

2.«Реформа жасап, есікті ашық ұстаудан» кейінгі қазақ әдебиетінің Қытай тіліне аударылуы 1978-жылдан соң, Қытайда шетел әдебиетін аудару, енгізу, зерттеу жұмыстары жедел қолға алынды. Он неше жыл үзілген жұмыстар қайта жалғасып, Қытай тіліне аударылған әдеби шығармалар қайта көбейіп, жаңа күш пен өміршеңдікке ие болды. 1980 жылдары Қытайда, Кеңес Одағының әдеби шығармаларын аудару, енгізу, зерттеу ысы жаңаша дамуға қол жеткізді. Бұл кезеңде кеңес әдебиетін аудару мен таныстыру аясында қазақ әдебиетін аудару мен таныстыру да үлкен жетістіктер болды. (Sūnhuìjūn; zhèngqìngzhū.9: 766)

Мысалы: «Орыс-кеңес әдебиетінің» 1981 жылғы екінші санында белгілі қазақ жазушысы Д. Досжановтың «Тау асуы» Повесі Чын Мыңланьның аудармасымен Қытай оқырмандарына жол тартады. «Шегара» атты журналдың 1984 жылғы екінші санында атақты қазақ жазушысы Сайын Мұратбековтің «Басында үш қараның» повесі Қытай тілінде жарық көрген, Қытай жазушылар одағының әдеби журна-

лы «Ұлттар әдебиеті» басылымы 1984 жылғы алтыншы санында қазақ жазушысы Аманжол Мұқановтың «Таң Рауаны» әңгімесін Қытайшаға аударып, басып шығарды. Аталған әдеби журналда қазақтың көптеген жазушы-ақындарының шығармалары Қытайшаға аударылып жарияланған болатын. 1986 жылғы төртінші санында белгілі жазушы Т. Ақтановтың «Сауын туралы аңыз» Повесін Юань Лихуа аударған, 1986 жылғы бесінші санында Оралқан Бөкейдің «Торпак» шығармасы жарық көрді. 1991 жылы екінші санында әйгілі аудармашы Су Жоушюньның аудармасымен Сәтжан Санбаевтың «Ақ аруана» поэтикалық-философиялық романы жарық көреді, осы санында, Олжас Сүлейменовтің бір топ өлеңдерін де Чын Шуешүн аударып жариялайды.; 1992 жылғы екінші санында Юань Лихуа Қ.Ахметовтың «Жарияланбаған әңгімесін» аударып жариялайды.

Адамзат өркениетінің ұзақ тарихында аударматәжірибесі әртүрлі ұлттардың, елдердің, тілдер мен өркениеттердің өзара қарым-қатынасында, өзара білім алуында және ортақ дамуында өте маңызды және таптырмас рол атқарады. түрлі ұлттар, елдер, тілдер мен өркениеттер арасындағы өзара алмасу, өзара сілтеме және ортақ дамудағы көркем аударманың рөлі мен үлесі де айтарлықтай маңызға ие. Әдебиет аудармасы әртүрлі этностар мен елдер арасындағы терең мәдени алмасудың маңызды аспектісі болғандықтан, ол рухани байлықтың алмасуы және тілдің диалогы болып табылады.

Жоғарыда аты аталған шығармалардан сырт, 1978-жылдан Қазақстан тәуелсіздік алғанға дейінгі кезеңде, қазақтың басқа да жазушыларының, ақындарының әдеби шығармалары аударылады және жарияланады. Қазақ әдебиеті осыдан кейінгі кезеңде, орыс тілінен, ағылшын және басқа тілдерден Қытайшаға аударудан, қазақша шығармаларды төте қазақ тілінен қытайшаға аудару ауқымына қарай өтеді. Қытайға Абайды таныстыруға үлкен еңбегі сіңген Сібе ұлтының өкілі, қазақ тылын, қазақ поэзиясын жақсы білетін Қабай (өз есімі Ха Хуанжан, Қабай деген қалам атын Абай Құнанбайдың есіміне еліктеп қойған) мырза 1950 жылдардан бастап-ақ Абайдың өлеңдерін жинақ етіп аударып, халық баспасынан шығарған болатын.

1982 жылы Шыңжаң халық баспасынан Қабай мырзаның аудармасымен «Абай өлеңдері» басылды. 1984 жылы Шыңжаң халық баспасы-

нан Қабай мырзаның аудармасымен «Абай қара сөздері» шықты. 1990 жылдан бастап Қабай мырза Мұхтар Әуезовтің «Абай», «Абай жолы» романын (4 томын) аударып баспадан шығарды.

3. Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейінгі қазақ әдебиетінің Қытай тіліне аударылуы

Жоғарыда айтқанымыздай, бұл кезеңде, қазақ әдебиеті алғашқы орыс не ағылшын тілінен Қытай тіліне аударылудан, қазақ тілінен Қытай тіліне төте аударуға жол тартты. Аудармашылар тобы да, аударылған авторлар да көбейді. Атап айтар болсақ, 1995 жылы Абайдың 150 жылдығына орай «Іле айдыны» журналының Қытай тілі басылымында Қытай қазақтарының көрнекті жазушысы Әкбар Мәжитұлының аудармасымен «Абай қара сөздері» жарық көрді. Сол жылы Ұлттар баспасы арнайы «Абай қара сөздерінің» қазақ-қытай қос тіліндегі салыстырма нұсқасын жариялады. Бұл кітапты әуелі орыс тіліндегі нұсқасынан Қытайлық жазушы, аудармашы Су Жоушионг мырза аударған, кейін Қытай қазақ жазушысы Әкбар Мәжитұлы түпнұсқа мәтіні бойынша реттеп, қайта аударды.

2006 жылы Еркеш Құрманбекқызы Мұқағали Мақатаевтың быр топ өлеңдерін аударып, «Батыс өңір» әдеби журналының 2-санында жариялайды, аталған аудармашы Рақымжан Отарбаевтың «Қара құйын» әңгімелер жинағын аударып, 2007 жылы Бейжіңдегі Ұлттар баспасынан шығарады. Немат Келімбетовтің «Ұмыт үзгім келмейді» кітабын де осы аудармашы Қытайшалап Бейжіңдегі Ұлттар баспасынан шығарады.

Аудармашы Қайша Тәбәрәкқызы Қазақстан әдебиетін қытай тілді оқырмандарға көптеп таныстырып келеді. Абай өлеңдерін аударып, әдеби журналдарға ұсынумен қатар, Мұхтар Шахановтың «Шың басындағы жыр» шығармасын Шанхай өнер баспасынан 2015 жылы шығарады. Аудармашы ақын Ұлықбек Есдәулеттің өлеңдерін де мерзімді басылымдарға аударып жариялаған.

Немат Келімбетовтің «Күндестігі» Айдос Амантай қытай тіліне аударған, Ұлттар баспасынан жарық көреді. Рақымжан Отарбаевтың әңгімелер жинағы 2007-жылы Ұлттар баспасынан Қытай тіліне аударылып жарық көреді.

Бұдан басқада, аты аталмаған аударма шығармалар да жаңбырдан соңғы жауқазындай, көптеп басылым көріп келеді, оның ішінде, ерекше атап өтетін аударма, Қазақстан әдебиетін Қытай тіліне аударып таныстырған жана екі томдық «Осы заман Қазақстан таңдамалы жыр

жинағы» мен «Осы заман Қазақстан таңдамалы әңгімелер жинағы» 2022 жылы қаңтарда болады Бейжің қаласындағы Ұлттар баспасынан жарық көрді. Онда Қадыр Мырзалиев, Тұманбай Молдағалиев, Олжас Сүлейменов, Фариза Оңғарсынова, Есенғали Раушанов сияқты ақындармен қатар, Бауыржан Қарағыз, Ерлан Жүніс сияқты 31 ақынның өлеңдері, Шерхан Мұртаза, Әкім Тарази, Қалихан Ысқақ, Сайын Мұратбеков, Асқар Сүлейменов, Әбіш Кекілбаев, Сәбит Досанов, Мұхтар Мағауин сияқты жазушылардан бастау, Дидар Амантай, Дәурен Қуат сияқты 29 жазушының әңгіме-повестері Қытай тіліне аударылып жарияланды. Бұл екі томдықтағы ақын-жазушыларды Қазақстан әдебиетінің қазіргі деңгейі деуге болады. Ал, оның аударылып, қытай тілді оқырманға жол тартуы қазақ әдебиетінің классиктерін таныстырудан сырт, Қазақстанды түсіну, қазақ елінің мәдениетін тануға есік ашады. Әдебиет – ұлттың өмір сүру әдеті, ойлау тәсілі, құндылықтары, тарихи тәжірибесі және діни дәстүрлерінің мәйегі ретінде мәдениетті түсінудің маңызды тетігі саналады, сондықтан бір ұлттың әдебиетін аудару, оқу – сол ұлттың мәдениетімен танысу, соған ену.

4. Қытайдағы Абай шығармаларының аударылуы және Абай туралы ғылыми зерттеулер

Жоғарыда Қазақстан әдебиетінің Қытай тіліне аударылуы жайлы айттық, енді, қазақ әдебиетіндегі ыры тұлға, қазақтың жазба әдебиетінің негізін салушы, ақын, философ, қазақтың және адамзаттың Абайының Қытай тіліне аударылуы және Абай туралы Қытайдағы зерттеулерге тоқталсақ:

(1) Абай шығармаларының аударылуы

1955 жылы Шанхайдан шығатын әйгілі «Аударма» журналында Абайдың «Ескендір» эпопеясы Қабай аудармасы арқылы жарияланады. Бұл Абай шығармаларының Қытай тіліне алғаш аударыла бастаған кезі болатын.

Абайдың Қабай аударған және жарық көрген шығармаларынан мыналар бар: «Абайдың таңдамалы әңгімелері» (Халық баспасы: 1950 ж), «Абайдың таңдамалы өлеңдері» (Шыңжаң халық баспасы, 1982 ж.), Бұл жинақта Абайдың 63 өлең аударылды; «Абай шығармалары» (Ұлттар баспасы, 1993 ж.) Бұл жинақ үш бөлікке бөлінген: өлеңдер бөлігінде 207 өлең қамтылған: «Қисса-дастандар» бөліміне 3 кіреді; «Қара сөз» бөліміне 45 қара сөзі және бір «Қазақтардың шығу тегі туралы» дейтін еңбегі де енеді; Мұхтар Әуезовтің «Абай» және «Абай жолы» Қабай мен Гао Шунфан бірлесіп аударған. «Абай» мен

«Абай жолы» төрт томдық аудармасы, Ұлттар баспасынан 2004 жылы жарық көрді.

1995 жылы Ұлттар баспасынан Ли Чыушиүң мен Әкбар Мәжитұлы бірлесіп аударған «Абай қара сөздері» жарық көрді (Абай Құнанбайұлы.10: 1366). Қытай оқырмандары бұл аударма түпнұсқа мәтініне адалдығымен ғана емес, Абай шығармаларының стилі мен терең идеялық коннотациясын, философиялық бояуы мен даналығын жақсырақ танытқан ықшам, тегіс, көркем аударма деп бағалап келеді.

(2) Абай туралы ғылыми зерттеулер

1955 жылы Шанхайдан шығатын «Аударма» журналында Мұхтар Әуезовтің «Абайдың халықтығы және реализмі» очеркі мен Фэтисовтың «Абай туралы» мақаласы Суң Байдың аудармасымен жарияланады. Бұл аударма болса да Қытай оқырмандарының Абайды тануына үлкен септігін тигізген еді.

Абай Құнанбаевтың шығармашылық өмірі мен ой-толғамдарына арналған зерттеулерде әртүрлі академиялық журналдарда жарияланған мақалалары мен еңбектерінен (соның ішінде кандидаттық және докторлық диссертациялардан) басқа Қабай мырзаның «Абай туралы зерттеулері» мен Чын Чындуңның «Абай – Қазақ даласының Темірқазығы» дейтін екі монографияны ерекше атап өтуге болады, бұл еңбектер 1995 және 2003 жылдары Бейжіңдегі ұлттар баспасынан жарық көрді. Солардың ішінде Чын Чындуңның «Абай – Қазақ даласының Темірқазығы» шығармасы «Әлем әдебиетіндегі алыптар» сериясының бірі ретінде жарық көрді. 1998 жылы Шыңжаң жастар баспасынан Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Абай туралы» (аударған Ши Чуңшяу) кітабы жарық көрді. 1995 жылы Ли Чыушиүң мырзаның «Шыңғыс тауындағы үш алып – Абай, Шәкәрім және Мұхтар» дейтін еңбегі Ұлттар баспасынан жарық көреді (Zhèng zhèndōng.11: 686) .

Абай туралы ғылыми еңбектер мен бағалардан айтар болсақ: 1997-жылы Чың Шы мен Саятбек «Абай өлеңдері» мақаласында Абайдың философиялық өлеңдерін зерттеп мынадай қорытынды жасайды: Абайдың поэзиялық шығармашылығы бір халыққа емес, бүкіл адамзат руханиятына қосылған үлкен үлес.

Лоян 2012 жылы Абай өлеңдеріне талдау жасай келе, Абай өлеңдері әдебиет тарихындағы батыл талпыныс, Абай өлеңдері өте жоғары мәдени құнға ие, белгілі бір дәрежеде қазақ поэзиясы шығармашылығындағы келеңсіз ахуалды

жақсартып, поэтикаға бірегей идеяларды алға тартты деп қорытындылайды.

Көң Веншиюн мен Ши Шяубин 2015 жылы Абайдың поэзиялық шығармаларын қазіргі заман тұрғысынан талдаған. Абай өлеңдері қоғамдағы келеңсіздіктерді көрсетіп, адам санасын ояту қызметін атқарады. Абай өлеңді қару етіп, руханияты салданғандарды оятады. Заман ағымына ілесіп, ұлттың сапасын арттырып, елді жаңаруға жетелейді деп баға береді.

Жаң Шинтиянь «Қазақ ақындары туралы» мақаласында қазақ ақыны Абайдың екі жүзге жуық өлеңінде Абайдың бай ақындық ойларын білдіретін көптеген құнды поэзиялық теорияларды жинақталған, сонымен қатар, қазақ поэзиясының сол тұстағы өресін де көрсетеді. Абай өлеңдерінде поэзия акциологиясының теориясы, поэзия өнерінің теориясы, поэзияны бағалау теориясы, т. б. сияқты негізгі қағидаларды ұстанған деп Абай өлеңдерінің құрлысын әдеби теориялық жақтан бағалайды.

2018 жылы Ваң Кінің магистрлық диссертациясында, Қабай мырзаның аударған «Абай өлеңдерінің» артықшылығын аударма эстетикасы тұрғысынан зерттей келе, «Абайдың таңдамалы өлеңдерінің» эстетикалық, тәрбиелік мәні зор, сондықтан бұл шығармаларды Қытай тіліне аудару да ең алдымен, түпнұсқаның сұлулығы тамаша түрде берілуі керек, сонда аударылған шығарма аударылған мәтінді оқырмандарға жақсырақ жеткізе алады. түпнұсқа мәтіннің коннотациясы мен эмоциясын сезініп, түпнұсқа мәтіндегідей түсінікке ие болу үшін аудармашы эстетикалық бейнелеу арқылы мағына, дыбыс және сыртқы пішін біріктіріледі дейді.

Жоғарыда аталған ғылыми еңбектерден сырт, басқа да еңбектер жазылып келеді, және жазылып жатыр. Дегенмен де, ұлы Абай туралы зерттеулер жеткілікті болды деп айта алмаймыз. Тек қана болашақта тіпті де жақсы зерттеле түседі деп үміттенеміз.

Қорытынды

Біз бұл мақалада қазақ әдебиетінің 1948 жылдан бергі қытай тіліне аударылу жағдайын дәуірлерге болып, сұрыптап жинақтадық. Қазақстан әдебиетінің қытай тіліне аударылу

процесі үздіксіз жүріліп келеді. бұл кезеңде, қытайдағы қазақ ұлтының аудармашылары да Қазақстан әдебиетінің қытай тіліне, Қытай әдебиетінің Қазақ тіліне аударылуына үлес қосып келеді, осылайша, екі ел арасындағы мәдениет алмасу, интеграция және даму да аударма арқылы жүзеге асуда. адамзат тарихындағы бүгінге дейінгі мәдени алмасулар аударманың әлеуметтік тарих пен мәдениетте маңызды рөл атқаратынын дәлелдейді.

Көркем аударма мынандай тарихи-саяси жағдайларда белсендірілді:

1) Кез келген әдеби шығарманың ұлтаралық аудармадан тыс қалмайды. Егер тамаша әдеби шығарма өзінің бастапқы тілдік ерекшеліктерін, әдеби мағынасы мен құрылымдық ерекшеліктерін жоғалтпай басқа тілдерге аударылуы керек болса, көркем аудармамен айналысатын ғалымдар бір мезгілде екі қабілетке ие болуы керек, енді бір жағынан, аударылатын әдеби шығармалардың идеялық коннотациясын толық түсінуі керек.

2) Көркем шығарма енгізілген елдің мәдени ортасын толық түсініп, түпнұсқаның идеялық мазмұнын толық жеткізе білу қажет. Мәдени алмасусыз адамдар арасындағы байланыс кемелді болмайды, ал мәдени алмасу әдеби алмасуды қажет етеді және оның түп қайнары болмақ.

Көркем аударма үшін Чын Чындуңның «Абай – Қазақ даласының Темірқазығы» шығармасы, Мұхтар Әуезовтің «Абайдың халықтығы және реализмі» очеркі мен Фәтисовтың «Абай туралы» мақаласы Суң Байдың аудармасымен жарияланады және Әрі Қабай мырзаның аудармасымен «Абай өлеңдері» талданды өйткені бұл аудармалар болса Қытай оқырмандарының Абайды тануына үлкен септігін тигізді.

Дегенмен де Қазақстан әдебиеті қытай тіліне аударылып болды, Абай шығармалары Қытайдағы насихатталуы осы ғана деуден аулақпыз. Абай Құнанбайұлының Қытайдағы зерттелуі бірер мақалаға жүк болатын дүние емес. Аударманың сапасы, оқырман аңысы, аударма немесе аударылған шығарма туралы зерттеулер бір басқа. Демек, алдыңыздағы бұл мақала, осыдан былай қарай қазақ әдебиетінің қытай тіліне аударылуы мен Абай шығармаларының Қытайдағы зерттелуі хақындағы ізденіске толы ұзақ сапардың кіріспесі саналады.

Әдебиеттер

- 1 张今.文学翻译原理.开封:河南大学出版社,1987.-12-19页.
- 2 夏里甫罕·阿布达里.哈萨克斯坦文学在中国——哈萨克斯坦文学汉译情况概述,伊犁师范学院学报(社会科学版),2017年04月期.-56-59页.
- 3 李信贤.阿拜研究综述,赤子(中旬),2014年04期.-318-319页.
- 4 Wilss,W. The Science of Translation:Problems and Studies .Amsterdam:Editions Rodopi, 1988.-67-80.
- 5 吴文安.试论翻译与美学,山东外语教学,2003年06期.-11-15页.
- 6 都翔蕤.俄罗斯文学在中国的传播效应研究,内蒙古大学,2021.-45页.
- 7 文记东.1949-1966年的中苏文化交流,中共中央党校,2009年,-20页.
- 8 郑振东.略论阿拜·库南巴耶夫的历史地位,新疆大学学报,2000年02期,-73-77页.
- 9 孙会军,郑庆珠.新时期英美文学在中国大陆的翻译(1976—2008),解放军外国语学院学报,2010年2期,-73-77页.
- 10 阿拜·库南拜乌勒(哈).粟周熊、艾克拜尔·米吉提译,阿拜箴言录:[汉哈文对照],民族出版社,1995年,-136页.
- 11 郑振东,阿拜——哈萨克草原上的北极星,北京:民族出版社,2003.-68页
- 12 于沛.中国文化周出去与引进来,人民日报,2005年4月1日,-3-4页.
- 13 毕华章.借»一带一路»加深中哈文化交流读《阿拜之路》了解哈萨克民族,每日经济新闻,2016-10-12,-18页.
- 14 伊·叶先别林.绝望,潘同珑,曹中德译:北京:人民文学出版社.1978:前言:-1-10.
- 15 韩阿里等.当代哈萨克斯坦小说精选,北京:民族出版社,2019年,卷首语

References

- Zhang Jin. (1987). Principles of Literary Translation. Kaifeng: Henan University Press. pp. 12-19.
- Sharifkhan Abdali. (2017). Kazakh literature in China: An overview of the Chinese translation of Kazakh literature. Journal of Yili Teachers College (Social Science Edition), April, pp. 56-59.
- Li Xinxian. (2014). Abai Research Review. Pure Child (Mid), Issue 04. pp. 318-319.
- Wilss, W. (1988). The Science of Translation: Problems and Studies. Amsterdam: Editions Rodopi. pp. 67-80.
- Wu Wen'an. (2003). On Translation and Aesthetics. Shandong Foreign Language Teaching, 2003.06. pp. 11-15.
- Du Xiangrui. (2021). Research on the Spread of Russian Literature in China. Inner Mongolia University. pp. 45 pages.
- Wen Jidong. (2009). Sino-Soviet Cultural Exchanges from 1949 to 1966. Party School of the Central Committee of the Communist Party of China. pp. 20 pages.
- Zheng Zhendong. (2000). On Abai Kunanbayev's Historical Status. Journal of Xinjiang University, 2000.02. pp. 73-77.
- Sun Huijun & Zheng Qingzhu. (2010). The Translation of British and American Literature in Mainland China in the New Era (1976—2008). Journal of the PLA Foreign Languages Institute, 2. pp. 73-77.
- Abai Kunanbaiul (Kazakhstan). (1995). Translated by Su Zhouxiong and Akbar Mijiti, Abai's Proverbs: [Chinese and Chinese]. National Publishing House. pp. 136 pages.
- Zheng Zhendong. (2003). Abai – The North Star on the Kazakh Steppe. Beijing: Ethnic Publishing House. pp. 68 pages.
- Yu Pei. (2005). Chinese Culture Week Out and In. People's Daily, April 1. pp. 3-4.
- Bi Huazhang. (2016). Deepen Sino-Kazakh cultural exchanges through "One Belt One Road" (Abai Road) to understand the Kazakh nation. Daily Economic News, October 12. pp. 18 pages.
- I. Ye Xianbelin. (1978). Despair, Pan Tonglong, translated by Cao Zhongde: Beijing: People's Literature Publishing House. pp. 1-10 (Foreword).
- Han Ali et al. (2019). Selected Contemporary Kazakh Novels. Beijing: Ethnic Publishing House. Frontispiece.